

7

DANSKE PIONERER I PALMYRA

DEN DANSKE PALMYRA-FORSKNING
I ET HISTORIOGRAFISK PERSPEKTIV

Af

RUBINA RAJA

PROFESSOR, D.PHIL.
LEDER AF CENTRE FOR URBAN
NETWORK EVOLUTIONS
(URBNET). INSTITUT FOR
KULTUR OG SAMFUND,
AARHUS UNIVERSITET

MODTAGET STØTTE
TIL SÆRLIGT FORSKNINGS-
PROJEKT OG INTERNATIONALE
AKTIVITETER: *PALMYRA
PORTRÆT PROJEKTET*

Forskning og arkæologisk feltarbejde i Mellemøsten har været et af Carlsbergfondets støtteområder siden dets oprettelse. Allerede i 1800-tallet rejste danske arkæologer til Mellemøsten for at forske og foretage optegnelser over antikke og moderne lokaliteter, monumenter og objekter støttet af Carlsbergfondet. I dette bidrag sættes der fokus på den forskning, der er udøvet af danske forskere i den syriske oaseby Palmyra, det antikke Tadmor, op igennem tiden, og som siden 2012 igen er blevet et fokus inden for rammerne af Palmyra Portræt Projektet.

Palmyra – ørkenens perle

Palmyra, der ligger i den syriske ørken mellem Eufratfloden mod øst og Middelhavet mod vest, var en blomstrende by i antikken. Specielt rig var byen i de tre første århundreder e.v.t. I denne periode bedrev store dele af byens elite handel mod øst og vest. Kamelkaravaner fra øst gjorde deres sidste stop i Palmyra, for at varerne kunne blive læsset over på øselkaravaner, der fortsatte mod Middelhavet. Palmyra var så at sige det sidste stop på Silkevejens karavanerute. Palmyra var ligeledes kendt for byens dygtige bueskytter. På Trajansøjlen i Rom er der på et relief afbildet en gruppe af palmyrenske bueskytter, der var en del af den romerske hær under Kejser Trajans mange felttog. Dronningen Zenobia, som var kendt for sin skønhed samt for at forårsage byens fald

Figur 1
Vue af gravtårne fra det
1. og 2. århundrede i Palmyra 2010.
©Rubina Raja

“
Forskning og arkæologisk feltarbejde i Mellemøsten har været et af Carlsbergfondets støtteområder siden fondets oprettelse. Allerede i 1800-tallet rejste danske arkæologer til Mellemøsten for at forske og foretage optegnelser over antikke og moderne lokaliteter, monumenter og objekter støttet af Carlsbergfondet.
”

På grundlag af Carl Jacobsens samling i København, som bryggeren selv havde været dybt involveret i at udvælge objekterne til, samt Østrups tidligere arbejde og beskrivelse af sit besøg i Palmyra, tog den danske arkæolog, semitiske filolog og teolog Harald Ingholt i 1920'erne den palmyrenske tråd op og skrev et hovedværk om de palmyrenske gravskulpturer, samtidig med at han udførte feltarbejde i Palmyra.

igennem sit oprør mod romerne, er ligeledes en af byens mange legendariske skikkelser. Byens rigdom førte til, at byen blomstrede, og dette satte sit præg både på arkitekturen og kunsten. Palmyra har indtil for nylig, hvor ISIS indtog byen, besiddet noget af verdens bedst bevarede arkitektur fra den romerske periode og ligeledes den største samling af gravportrætter fra den romerske periode, der var opsat i gravtårnene og de underjordiske grave – et ganske unikt materiale, der fortæller os om livet og efterlivet i antikken (Figur 1 og 2).

Carlsbergfondet og dansk Palmyra-forskning

Den danske forsker og teolog Johannes Elith Østrup besøgte oasebyen Palmyra i den syriske ørken i 1893 (Figur 3). Det gjorde han under sit toårige hesteridt fra Egypten til Danmark i 1892-1894. Rejsen var finansieret af Carlsbergfondet. Den fandt sted i perioden efter, at Carl Jacobsen allerede havde indkøbt talrige palmyrenske gravbuster i perioden 1882-1886. Disse var blevet formidlet af den danske konsul Løytved i Beirut i Libanon til Jacobsens samling, der blev huset i det første Glyptotek på Carlsberggrunden i Valby, efter at hans egen bolig var blevet for lille til at huse hans samlinger. Skulpturerne fra Palmyra, der ligeledes indeholdt en af de sjældne palmyrenske mumier, blev publiceret i et illustreret katalog med titlen *Skulpturer og indskrifter fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptotek* af rabbiner David Simonsen i 1889.

J.E. Østrup sørgede for at flere palmyrenske skulpturer kom til København ligeledes igennem sin kontakt til Løytved. Østrup publicerede i 1899 i Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskabs Skrifter (1893-1899) sin artikel *Historisk-topografiske Bidrag til Kendskabet til den syriske Ørken. Med et Oversigtskort*. I denne beskrev han sin rejse igennem Syrien og herunder sit besøg i Palmyra og flere andre steder, som man i dag på grund af krigen i Syrien ikke kan besøge, bl.a. det berømte kirke-moskekompleks i Resafa såvel som byen Homs. Desuden beskrev Østrup et besøg i en bemalet grav i Palmyra, som, man indtil for nylig troede, var den berømte *De Tre Brødres Grav*, men, som Palmyra Portræt Projektet nu har påvist, har en anden herkomst. Østrup beskrev desuden i sine *Skiftende Horisonter. Skildringer og lagttagelser fra et Ridt gennem Ørkenen og Lille-Asien* fra 1894 også den massive ødelæggelse af gravskulpturerne, som allerede fandt sted i 1800-tallet:

”Desværre blive skulpturerne i disse grave i reglen af de indfødte behandlet med forfærdelig vandalisme. Den tyrkiske müdir har ingen interesse af at våge over disse oldtidslevninger; den tyrkiske lov forbyder fremmede at foranstalte udgravninger på egen hånd og at udføre kunstgenstande, men det er også den eneste måde, hvorpå Tyrkernes vurdering af disse sager har givet sig noget udtryk; til selv at anstille undersøgelser på disse områder savne de dels videnskabelige forudsætninger, og dels de nød-

Figur 2
Gravrelieffer fra Palmyra
i Ny Carlsberg Glyptoteks
studiesamling 2016.
©Rubina Raja

vendige penge. De udgravninger, som hidtil ere foretagne indenfor det ottomanniske riges grænser, have derfor alle fundet sted på fremmed initiativ og for fremmede penge, men i reglen med den overenskomst med regeringen, at man har gravet "til hælften", det vil sige, at museet i Konstantinopel fik det halve og vedkommende fremmede stat eller privatmand det andet halve."(s. 90).

Det er altså ikke kun borgerkrigens komme, som har bragt vandalisme og ødelæggelse af kulturarv med sig i Syrien eller for den sags skyld andre steder. Desuden har både de illegale udgravninger og sågar udgravninger, der blev foretaget af udenlandske missioner, og hvor fundene blev delt mellem herskerne og de gravende, ligeledes en lang historie bag sig. Ovenfor beskriver Østrup, hvorledes blandt andet samlingen af palmyrenske gravskulpturer i Istanbul blev opbygget – hvilket til dels var igennem udbytte fra de udgravninger, som udlændinge udførte i Palmyra i det sene 19. århundrede.

Harald Ingholt og Palmyra

På grundlag af Carl Jacobsens samling i København, som bryggeren selv havde været dybt involveret i at udvælge objekterne til, samt Østrups tidligere arbejde og beskrivelse af sit besøg i Palmyra, tog den danske arkæolog, semitiske filolog og teolog Harald Ingholt i 1920'erne den palmyrenske tråd op og skrev et hovedværk om de palmyrenske gravskulpturer, samtidig med at han udførte feltarbejde i Palmyra. Allerede Carl Jacobsen havde bemærket, at disse skulpturer ville give verden mulighed for at diskutere portrætternes udvikling i forhold til byromersk portrætskulptur og ville kunne fortælle samtiden om Palmyras specielle status i fortiden, helt specifikt i de tre første århundreder e.v.t., hvor byen for alvor oplevede sit zenit.

Ingholts værk *Studier over Palmyrensk Skulptur*, der blev publiceret i 1928 og samme år forsvaret som doktordisputats (Figur 4), blev det første store værk om de palmyrenske portrætter. Ingholt inkluderede ikke kun portrætterne i København, men også portrætter fra andre samlinger verden over og en del fra Palmyra selv. Hans værk forbliver et hovedværk i forskningen den dag i dag og må læses på dansk, da der ikke findes en oversættelse. Til grund for hans arbejde med portrætterne lå det store papirarkiv, hvor han havde samlet over 800 af disse portrætter over mange år, opklæbet dem på gule og brune papstykker, noteret deres datering og andre oplysninger, samt kategoriseret dem efter sine egne grupperinger. Arkivet tog han med, da han blev associate professor – senere full professor – ved Yale University, hvor han fortsatte arbejdet til sin død i 1985. Arkivet blev dog i de tidlige 1980'ere

Figur 3
Portræt af Johannes Elith Østrup fra hans rejse til hest fra Egypten til Danmark i perioden 1892–1894. (fra *Skiftende Horisonter. Skildringer og lagttagelser fra et Ridt gennem Ørkenen og Lille-Asien*, 1894)

Figur 4
Skitse lavet under Harald Ingholts doktordisputats (publiceret i *Politiken* i 1928).

af Harald Ingholt sendt fra Yale University til Ny Carlsberg Glyptotek, hvor han mente, at det hørte hjemme – sammen med verdens største samling af palmyrensk gravskulptur uden for Syrien selv. Ingholt udgav endvidere en lang række artikler om Palmyra og byens kunst og arkitektur og var medredaktør på den berømte publikation *Recueil des Tesseræ*, som er et korpus over de palmyrenske indgangsbilletter (tesseræ) til religiøse banketter/fejringer, som Ingholt ligeledes skaffede nogle af til samlingen på Ny Carlsberg Glyptotek. Dertil udførte Ingholt arkæologisk feltarbejde finansieret af Carlsbergfondet i den syriske by Hama og senere i 1950'erne i Shimshara i Irak. Han publicerede og rejste sammen med tidens førende forskere og ses afbildet med flere af dem ved diverse besøg i Mellemøsten (Figur 5).

Ingholt udførte arkæologisk feltarbejde i Palmyra i 1924, 1925, 1928 samt i 1936 (Figur 6). Han indkøbte under sine feltstudier i Palmyra yderligere

objekter til samlingen, der i mellemtiden var blevet flyttet til det nye Ny Carlsberg Glyptotek, der blev indviet i 1897. Blandt andet indkøbte han med midler fra Rask-Ørsted Fondet det mest berømte portræt i Ny Carlsberg Glyptoteks samling, den såkaldte "Skønheden fra Palmyra", som viser sig at stamme fra hans udgravninger i familiegraven Qasr Abjad i Palmyra. Denne skulptur kom til Danmark efter Ingholts udgravninger i 1928. Den 22. december 1929 blev den afsløret på Ny Carlsberg Glyptotek, og en artikel om den sammen med en tegning af arkitekten Charles Christensen, som Ingholt havde med på feltarbejde flere gange, blev publiceret i *Berlingske Tidende* ved denne lejlighed. Derefter gik skulpturens proveniens i glemmebogen og har indtil for nyligt været diskuteret i forskningen, indtil det Carlsberg-finansierede Palmyra Portræt Projekt (gennem arbejdet med Ingholt-arkivet på Ny Carlsberg Glyptotek, Ingholts upublicerede udgravningsdagbøger samt arkivmateriale fra Yale, hvor

“

Siden 2012 har det danskbaserede Palmyra Portræt Projekt arbejdet på at compilere et så fuldstændigt korpus af disse gravskulpturer som overhovedet muligt samt bedrive forskning omkring forståelsen af disse portrætter i deres samtid og deres implikationer for vores forståelse af selvrepræsentation i antikken. Korpusset indeholder på nuværende tidspunkt mere end 2900 portrætter, hvilket er langt flere, end man hidtil troede eksisterede. Portrætmængden giver unikke muligheder for at lave statistiske analyser af materialet over de tre århundreder, hvor det var den foretrukne form, til at fremstille afdøde palmyrenere.

”

Figur 5
Harald Ingholt i Dura-Europos med internationale forskere.
Fra venstre til højre: Greve Robert Mesnil du Buisson, Harald Ingholt, Michael Rostovtzeff, Janet Ingholt, Clark Hopkins, Henry Pearson.
Årstal ukendt. ©Rubina Raja, courtesy of Ulla Kasten, Yale University, Babylonian Collection

1678: Palmyra genopdages af en gruppe britiske handelsrejsende, der er baseret i Aleppo.

1693: Hofsted van Essen maler et panorama af Palmyras ruiner.

1750–1751: Robert Wood og James Dawkins rejser til Palmyra og publicerer efterfølgende *The Ruins of Palmyra*.

1882–1886: Brygger Carl Jacobsen indkøber de første objekter til sin Palmyra-samling.

1889: Rabbiner David Simonsen publicerer det første katalog over Carl Jacobsens Palmyra-samling.

1893: Johannes Elith Østrup besøger Palmyra på sin rejse fra Egypten til København på hesteryg – finansieret af Carlsbergfondet.

1924, 1925, 1928 og 1936: Harald Ingholt udfører arkæologisk feltarbejde i Palmyra.

1925–1930: Harald Ingholt er ansat på Ny Carlsberg Glyptotek.

1927–1930: Harald Ingholt er sekretær i Ny Carlsbergfondet.

1928: Harald Ingholt forsvarer sin doktordisputats *Studier over Palmyrensk Skulptur*.

1931–1938: Harald Ingholt leder Carlsbergfondets arkæologiske ekspedition til Hama i Syrien.

1931–1938: Harald Ingholt er ansat ved Det Amerikanske Universitet i Beirut og dets tilhørende museum.

1934: Harald Ingholt grundlægger det internationale tidsskrift *Berytus*.

1939–1941: Harald Ingholt er ansat ved Aarhus Universitet som docent i semitisk filologi.

1942: Harald Ingholt ansættes som associate professor ved Yale University, New Haven, USA.

1957: Harald Ingholt og Jørgen Læssøe leder den danske udgravning i Shimshara i Irak.

1960: Harald Ingholt forfremmes til professor ved Yale University.

1983: Ny Carlsberg Glyptotek modtager Harald Ingholts Palmyra-arkiv.

1993: Finn Ove Hvidberg-Hansen og Gunhild Ploug publicerer kataloget over Ny Carlsberg Glyptoteks Palmyra-samling.

2012: Palmyra Portræt Projektet finansieret af Carlsbergfondet igangsættes af Professor Rubina Raja.

Ingholt blev professor) kunne fastslå, at skulpturen uden tvivl kom fra Ingholts egne udgravninger.

Palmyra Portræt Projektet

Siden 2012 har det danskbaserede Palmyra Portræt Projekt arbejdet på at kompilere et så fuldstændigt korpus af disse gravskulpturer som muligt samt be-drevet forskning omkring forståelsen af disse por-trætter i deres samtid og deres implikationer for vores forståelse af selvrepræsentation i antikken. Korpusset indeholder på nuværende tidspunkt mere end 2900 portrætter, hvilket er langt flere, end man hidtil troede eksisterede. Portrætmængden gi-ver unikke muligheder for at lave statistiske analy-ser af materialet over de tre århundreder, hvor det var den foretrukne form til at fremstille afdøde pal-myrenere. Vi lagde i projektet ud med at digitalise-re Harald Ingholts arkiv over de palmyrenske por-trætter, og dette arkiv danner basis for korpusset. Korpusset giver en unik mulighed for at undersøge aspekter af antik repræsentation af individer, grav-kunstens udvikling i Palmyra og dens betydning i samtiden. Ligeledes har projektet med eskaleringen af borgerkrigen i Syrien fået en sørgelig relevans, da vi i projektet har indhentet information omkring alle publicerede in-situ portrætter i Palmyra, hvor-af talrige nu er rapporteret stjålne og florerer på det illegale kunstmarked. Dette betyder, at Palmyra Portræt Projektet på uforudsigelig vis nu besidder den bedste dokumentation af disse portrætter i hele verden og samtidig bidrager til at bevare dokumen-tationen af disse for eftertiden. Denne forskning er kun muliggjort igennem Carlsbergfondets vedbli-vende støtte til og interesse i et dansk engagement i Mellemøstens arkæologi.

Et udvalg af nyere publikationer fra projektet
 Rubina Raja og Annette Højen Sørensen (2015): Harald Ingholt og Palmyra (Aarhus, Aarhus Universitet) (dansk udgave)
 • Rubina Raja og Annette Højen Sørensen (2015): Harald Ingholt and Palmyra (Aarhus, Aarhus Universitet) (engelsk ud-gave)
 • Rubina Raja (2015): "Cultic dining and religious pat-terns in Palmyra. The case of the palmyrene banqueting tes-serae" i Festschrift für Inge Nielsen. Gateways 3. Hamburger Beiträge zur Archäologie und Kulturgeschichte des antiken Mittelmeerraumes, red. Faust, S., Seifert, M. and L. Ziemer (Aachen: Shaker Verlag), 181-200.
 • Rubina Raja and Annet-te Højen Sørensen (2015): "The "Beauty of Palmyra" and Qasr Abjad (Palmyra): New discoveries in the archive of Ha-rald Ingholt" i tidsskriftet *Journal of Roman Archaeology* 28, 439-450.
 • Rubina Raja (2016): "Representations of priests in Palmyra. Methodological considerations on the meaning of the representation of priesthood in Roman period Palmyra" i tidsskriftet *Religion in the Roman Empire* 2:1, 125-146.

Projektets hjemmeside
<http://projects.au.dk/palmyraportrait/>

“

Dette betyder at Palmyra Portræt Projektet på uforudsigelig vis nu besidder den bedste dokumentation af disse portrætter i hele verden og samtidig bidrager til at bevare dokumentationen af disse for eftertiden. Denne forskning er muliggjort igennem Carlsbergfondets vedblivende støtte til et dansk engagement i Mellemøstens arkæologi.

”

Figur 6
Harald Ingholt under sine udgravninger i 1936 i Malkûs grav, hvorfra han ligeledes bragte portrætter til Ny Carlsberg Glyptotek.
©Rubina Raja, courtesy of Ulla Kasten, Yale University, Babylonian Collection

